

Експліцитність у перекладі англomовної наукової прози українською мовою

Мікроознаки, що характеризують когезію під час перекладу, можуть змінюватися відповідно до правил когезії мови перекладу. Найбільш поширеною зміною мікроознак у перекладі є експлікація. *Актуальність* дослідження зумовлена недостатнім вивченням явища експлікації, особливо у перекладознавчому аспекті, коли йдеться не лише про оптимальне відтворення стилістичних характеристик текстів наукової прози засобами цільової мови, а про передачу змісту оригінального тексту.

Під експліцитністю розуміємо повне вираження компонентів ситуації, повне відбиття глибинної предикації [1: 58]. На сьогодні явище експлікації вивчено ще недостатньо, особливо в перекладознавчому аспекті, про це, зокрема, свідчать відсутність загальноприйнятої концепції експліцитності та різноманіття термінів, що позначають розгорнутість (експліцитність, комплекtnість).

Незважаючи на спільні риси, будь-якій мові властиві специфічні, національні ознаки. Це знаходить свій прояв у тому, що в різних мовах різнотипні елементи когнітивної сфери долучаються до мовного змісту чи залишаються імпліцитними. Відмінності у співвідношенні експліцитності та імпліцитності визначають зміну не лише окремих слів, але й структур вищого рівня мови, окремих речень зокрема [2: 145]. Так, наприклад, експлікація деколи обумовлюється наявністю в оригіналі назв різноманітних географічних та культурно-побутових реалій.

... an ostensible accident, a la Randall Jarell [Nemeroff: 42]. – ... усе б сталося так, як у тій дорожньо-транспортній пригоді, в якій загинув Рендел Джарелл (1914-1965), американський поет, прозаїк і критик, викладач Північнокаролінського університету [Немерофф: 34].

Англійська мова характеризується більшим ступенем синсемантизму у порівнянні з українською, тому в англійському висловленні деколи виявляється виражена менша кількість ознак ситуації, а решта домислюється реципієнтом. Цим обумовлена необхідність використання прийому смислової конкретизації, що полягає в додатковій вербалізації низки ознак ситуації, які в англійській мові залишаються імпліцитними [3: 42].

... clenched iron nails supplanted the stitches of earlier times [Hale: 61]. – ... замість шнурків, зроблених з кори дерев або сухожилля тварин, для кріплення було використано залізні заклепки [Гейл: 45].

В багатьох випадках експлікація пов'язана з вербалізацією контекстуальної інформації. Контекстуальна експлікація включає введення додаткових особових дієслів, що відображається в ускладненні структури речення, експлікацію прихованого дієслівного значення атрибутивної групи N1 + N2, експлікацію службових слів.

Атрибутивні групи більш характерні для англійської мови й при перекладі українською мовою їх абсолютний еквівалент зустрічається досить рідко. Як правило, перший член таких словосполучень перекладається підрядним атрибутивним реченням, що зумовлено особливостями сполучуваності та вживанням слів в українській мові [4: 13]. Крім того, атрибутивна модель N1 + N2 містить приховану інформацію, яку необхідно експлікувати під час перекладу. Така інформація міститься в контексті й у фонових знаннях, тому англійському реципієнтові не важко відновити імпліцитний елемент інформації, а під час перекладу доводиться використовувати пояснювальний переклад [1: 59].

The double-ended boats [Hale: 60]. – симетричні човни, що були однаковими з обох кінців [Гейл: 44]; the journal's usual review process [Richelson: 53]. – звичний процес, котрий проводить редакція журналу [Річельсон: 37].

Експлікація часто відбувається водночас з перебудовою синтаксичної структури речення. Наявність предикативних комплексів в англійській мові та їх відсутність в українській вимагають декомпресії цих комплексів в українські підрядні речення, що характеризуються більшою вербальністю [5: 102]. Саме це зазвичай і відбувається під час перекладу з англійської мови українською. Найчастіше відбувається експлікація інфінітивних комплексів, які, виконуючи функцію обставини мети, розгортаються в перекладі в підрядні речення обставини мети з особовими дієсловами.

The navy was operating a worldwide network of sonar arrays to keep track of the whereabouts and movements of Soviet submarines [Richelson: 50]. – Навігація оперувала всесвітньою сіткою «сонарних військ», щоб простежувати за місцезонашуванням та переміщенням радянських підводних човнів [Річельсон: 34].

Так само англійські прийменниково-іменникові словосполучення в реченні можуть перекладатися неособовими дієслівними формами, особовими дієсловами, що призводить до певних змін структури українського речення: як до скорочення синтаксичної структури речення (заміна іменникової групи на особове дієслово), так і її розширення (абсолютна номінативна конструкція перекладається підрядним реченням).

With the dragon safely on shore, we rushed home [Groves: 86]. – Як тільки дракон був безпечно доставлений на берег, ми поспішили додому [Гровс: 28].

У низці випадків експлікація забезпечує чіткіший прояв когерентної структури під час перекладу. Прикладом такої експлікації є перше речення статті "The Viking Longship" Джона Р. Гейла. На початку читачеві повідомляється, що під час очисних робіт для збільшення у гавані виставкової площі біля

всесвітньовідомого Музею вікінгських кораблів було знайдено човен, який багато століть тому затонув під час шторму і вже вкрився мулом. Це був дракар вікінгів, довге, вузьке судно збудоване таким чином, що надавалось до торгівлі, військових дій і загарбницьких походів. Ці довгі кораблі, наповнені воїнами, допомогли вікінгам домінувати в Європі протягом 300 років. Отже, поява в тексті перекладу характеристики *чудова знахідка*, нового елемента в референційному ланцюжку (*дракар вікінгів*) підсилює мотив досконалості конструкції вікінгських дракарів, які є прикладом військової техніки, пристосованої до часу і середовища.

In September 1997 Danish archeologists discovered a Viking longship in the mud of Roskilde harbor, 40 kilometers west of Copenhagen [Hale: 56]. – У вересні 1997 року археологи з Данії, проводячи розкопки в 40 кілометрах на захід від Копенгагена, з мулу Роскільдської гавані витягли чудову знахідку – дракар вікінгів [Гейл : 40].

Проведений аналіз прикладів перекладів свідчить, що переважна більшість випадків експлікації зумовлена структурними особливостями мови перекладу, зокрема граматичними, мовносистемними причинами. У багатьох випадках експлікація пов'язана з вербалізацією контекстуальної інформації. Проте особливий інтерес з точки зору перекладу становлять випадки, коли експлікація супроводжується перебудовою синтаксичної структури речення. Частіше в англо-українських перекладах водночас з експлікацією відбувається розгортання слова/словосполучення, дієприкметникового звороту у підрядне речення (окреме речення) і змінюється тип речення. Такі зміни синтаксичної структури речення у багатьох випадках зберігають когерентну конфігурацію смислів тексту оригіналу.

Література

1. Левицкая Т.Р., Фитерман А. М. Компрессия в английском языке и ее передача при переводе // Тетради переводчика. – 1979. - № 16. – С. 51 – 78. 2. Бреус Е.В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский. – М.: Изд-во УРАО, 2000. – 208 с. 3. Ковалева К. И. Оригинал и перевод: два лица одного текста. – М.: Всерос. центр переводов, 2001. – 98 с. 4. Степаненко М.І. Прикметниково-іменникові словосполучення у сучасній українській літературній мові (Формально-синтаксичний і семантичний аналіз). – Полтава: АН СРСР, 1992. – 103 с. 5. Бархударов Л.С., Штелинг Д.А. Грамматика английского языка. – М.: Высшая школа, 1963. – 462 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Nemeroff Ch.B. The Neurobiology of Depression // Scientific American. – June, 1998. – P. 42-49. 2. Hale J.R. The Viking Longship // Scientific American. – February, 1998. – P. 56-63. 3. Richelson J.T. Scientists in Black // Scientific American. – February, 1998. – P. 48-55. 4. Groves P. The Leafy Sea Dragons // Scientific American. – December, 1998. – P. 84-88. 5. Немерофф Ш.Б. Нейробиологія депресії: Пер. з англ. // Світ науки. – 1999. – № 2 (5). – С. 34-42. 6. Гейл Дж.Р. Легендарний дракар вікінгів: Пер. з англ. // Світ науки. – Червень 1998. – С. 40-47. 7. Річельсон Д.Т. Вчені в чорному: Пер. з англ. // Світ науки. – Червень 1998. – С. 32-39. 8. Гровс П. Листяні морські дракони: Пер. з англ. // Світ науки. – 2001. – № 1 (7). – С. 26-30.